

YER ALTI ZENGİNLİK KAYNAKLARI

DİYARBAKIR'DA TARİHTE MADENLER

ÖZET

Diyarbakır'da madencilik tarihi literatür eşliğinde ele alındı. Kısaca günümüzde maden envanterine değinildi.

Bakır madencilik tarihi

Diyarbakır madencilik sektörü açısından yatırımcılar açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. İlin zengin ve kaliteli mermer rezervi ticari açıdan son derece önemli fırsatlar sunmaktadır. Diyarbakır'da mermere ek olarak bakır, kurşun, çinko, demir fosfat, kömür ve krom yatakları da bulunmaktadır

İnsanlık tarihini yansıması açısından Diyarbakır Ergani önemli ilkleri gösterir. İlk kez buğday ekilmesi önemli bir olaydır. Ancak medeniyetin başka ilklerini de burada görüyoruz.

Kanallı yapılarda oturanlar bakırtaşlarından yapılmış boncukları daha fazla kullanmaya başlamışlar. Bakırtaşı toplamaya çıktıklarında rastladıkları bakır parçalarının ısıtıldığı zaman daha kolay biçimlendirildiğini keşsettikten sonra küpe, yüzük, bilezik ve hızma yerine kullanılan süs eşyaları yapılmaya başlanmıştır. M.Ö. 8000 yıllarında Çayönünde bakır kullanması, zengin bakır yatağına sahip Ergani ovasında yaşayanlar için şaşırtıcı değil. Ancak, dünyada bilinen en eski maden işletmeciliğinin varlığını ortaya koyması açısından, Çayönü'nün önemi oldukça büyüktür. Bulunan bakır nesnelerin 14 C ölçümleriyle M.Ö. 8200-7500 yıllarına denk geldiği saptanmıştır(1)

Ergani bakır madeni dünyada bilinen en eski maden ocağıdır. Ve tüm tarihi çağlarda da önemini korumuştur. Çayönü'nde daha taş devrinde, dünyanın başka yerlerinden 2 bin yıl önce madencilik geçilmiştir. (Max Planck Institute. Çayönü and the beginnings of metallurgy) (24)

Prof. Dr. İzady ise bu hususta 'İnsan ırkını taş devrinden sırasıyla bakır, bronz ve demir çağına taşıyan madencilik teknolojilerinin gelişimi Diyarbakır yakınlarındaki Çayönü bölgesinde gerçekleşti' der. Yazar burada keşfedilen bakır aletler M.Ö. 5000. yılın birinci yarısına tarihlenmektedir, ifadesini kullanır.

Gerçekten de Çayönü'nü çevreleyen bölge, dünyanın yaşayan en eski endüstriyel yerleşim bölgesi olarak adlandırılabilir, çünkü neredeyse

DIYARBAKIRDA
DOĞAL HAYAT
SU, İKLİM,
ENERJİ VE
MADEN

Prof. Dr. Kenan Haspolat
Dicle Üniversitesi,
khaspolat@hotmail.com

7000 yıl önce başlayan bakır dökümlerden ve bakır alaşımlardan yapılma eşya üreticiliği günümüzde de devam etmektedir(25)

Burada bakır buluntuların bazıları işlenmiş, bazıları işlenmemiş olup toplam 4328 adettir. Doğal saf bakıra (nabit) ait işlenmiş materyallerin sayısı 113 süs-takı olarak yapılan malakit buluntuların sayısı 545 ve İşlenmemiş malakit buluntuların ise 3670 adet olduğu belirtilmektedir (26)

M.Ö.2600'da Akad kralı 'Sargon özellikle Ergani'nin bakırıyla ilgilendiği için burayı ele geçirmiştir.'(2)

İbnül Esir 'Amid civarında Zülkarneyn ve Ergani kaleleri çevresinde 1122 tarihinde bakır madeni keşfolunduğunu nakletmektedir.(3)

12. ve 13. yüzyılda başlıca 4 maden merkezi ön plandaydı. Horasan bölgesinde Herat ve Nişabur; Zengi döneminde Musul, Eyyubi döneminde Şam,Türkiye Selçukluları döneminde Konya, Artuklu döneminde Diyarbakır ve Mardin önemli yapım merkezleridir. Bu bölgelerde üretime kazıma desenli, gümüş,bakır ve altın kakmalı eserler İslam maden sanatının en güzel örnekleridir. Diyarbakır, Mardin, Erzurum, Trabzon ilk çağlardan beri kullanılan bakır,imalathane merkezleridir. İran, Suriye ve Anadolu'nun bakır ihtiyacını Ergani ve Habur madenleri karşılamaktaydı.(4)

Maden(Ergani) zengin bakır yataklarına sahiptir. Artuklu hükümdarları Madende bulunan bakır yataklarının işletilmesini ve üretimin artırılmasını desteklemiştir..Emir Hüsamettin Timurtaş 1147 yılında bizzat Maden'e gidip inceleme yaparak bakır satın almıştır.

Buradan aldığı bakırdan ilk Artuklu sikkelerini kestirmiştir(5).

1840 yılında bir kalhane inşa edilmiştir. Bu madenler için Avrupa'dan mühendisler getirilerek,bunlara devletçe belirli bir maaş ödenmeye başlanmıştır(1843).Maden,tam olarak 1850 yılında devlet tarafından işletilmeye açılmış, bunun için bir mağara daha açılarak,kapasite artırılmıştır. Madende bulunan ham bakırlar, İstanbul'a gönderilirdi(1880). Serbest piyasaya ham bakırın satışı 1882 yılında başlatıldı,aynı yıl bakır madeninin yönetimi hakkında yeni kararlar çıkartıldı.

Çıkartılan bakırın yurt dışına dış satışına karar verilerek Londra'ya ihraç edilmeye de başlandı (1892). 20 bin ton bakır İngiltere'ye gönderilmek üzere maden ocağından İskenderun'a kadar nakil için gerekli görüşmeler yapılmıştır. Madenin civar illere taşınmasında ulaşım zorluklarıyla karşılaşıldığından 1867 yılında Ergani'ye şose yol yapılmıştır. 1875 yılında madene iki izabe fırın inşa edilmiştir.(6)

1802 yılında Vital Cuinet'in seyahatnamesinde Ergani'de 3 bakır izalehanesi, maden mühendisi, 11 maden tüccarının olduğunu belirtmektedir. Vital Cuinet seyahatnamesinde şehirde 12 bakır avadanlığı üreten fabrika var demektedir.(6)(7)

J.S.Buckingham 1827 yılına ait seyahatnamesinde Diyarbakır'dan şu şekilde bahseder'Eve dönüşümüzde bakır cevherinin geniş kalıplara boşaltıldığı bir arıtma evinde durduk;şekil,ölçü ve ağırlık olarak Cornwall'daki stannarlylerden gönderilenlerle aynı ama maden artığından daha az saf bir şekilde

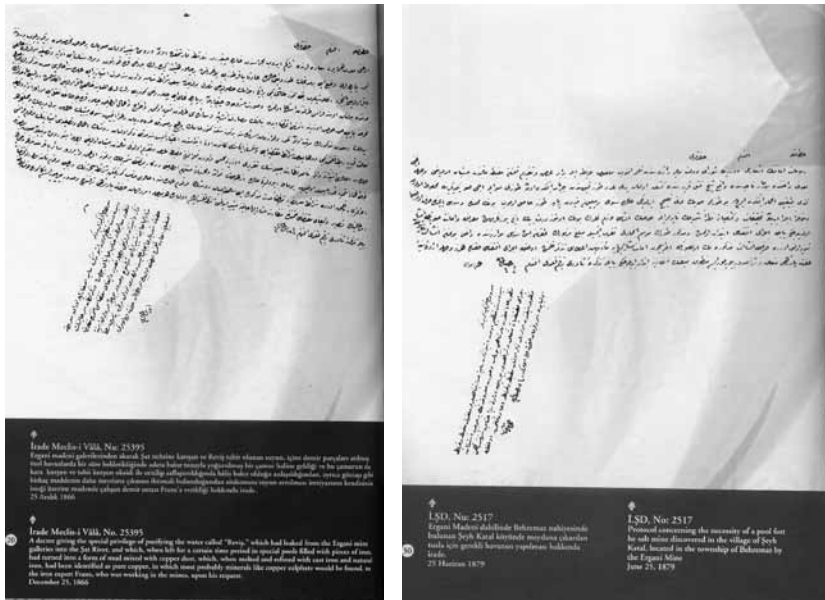
arıtılıyorlar.(7)

Cumhuriyet döneminde 1935 yılında Etibank kuruldu ve diğer müesseselerin hisseleri hükümet tarafından bu bankaya devredildi. Etibank'ça üretime 23 Mart 1939 tarihinde başlandı ve yıl içerisinde 4233 ton bakır elde edildi. 1944 yılında İş bankası hisseleri de satın alınarak maden 1945 yılında Etibank'a bağlı hale getirildi. 1987 yılı tahminlerin göre rezerv: Anayatakta çıkarılmaya hazır olan ve olmayan rezerv 5.916.146 tondur. Bu rezervin tenörü 1.23 olarak tahmin edilip bundan üretilecek bakır miktarı 72.540 tondur.

Bunun yanında üretim yapılmayan Mihrap dağında toplam rezerv 339.394 ton olduğu tahmin edilmektedir.

Etibank 1994 yılına kadar üretime devam etmiş ve daha sonra özel sektöre kiralamıştır. 1994 yılına kadar 8 yıllık üretimle 3.055.555 ton tüvonan cevher üretilmiş ve bundan 18.984 ton blister(eritme sonucu elde edilen saf bakır) elde edilmiştir. Buna göre mevcut alandan 56.608 ton blister bakır elde edilebileceği anlaşılmaktadır(8)

Diyarbakır madenciliğinin Osmanlı idaresinde teşvik gördüğünü belgelerden anlıyoruz. Tarihte madenciliğin teşviki ile ilgili belgeler. 25 Haziran 1879(9)

Diğer teşvik belgeleri

Keban ve Ergani Madenlerinin Daha Verimli İşletilmesi

Kimden: Divan-ı Hümâyûn

DIYARBAKIRDA
DOĞAL HAYAT
SU, İKLİM,
ENERJİ VE
MADEN

Ergani ve Keban'da çıkan maden (gümüş, bakırların verimli işletilmesi için Mart ayı başından itibaren gerekli olan işçi, usta tedarikine başlanması, ocaklar açıldığında yeni cevher çıkınca Gümüşhane ilçesi ve Kugâs (Trabzon ilçesine bağlı) bucağından 300 paraşut () işçisi, 500 baltacı temin edilerek Ergani ve Keban'a yollanması, bu işçilerin ücretleri geçiktirilmeden ödenmesi. (BEO- Cevdet İktisad No 205)

Ergani Madeni İşçileri

Kimden:Padişah'tan-Hatt-ı Hümayûn
Kime:Diyarbakir Valisi Vezir Ali Paşa'ya ve Eğil Hâkimi Hüseyin'e HÜKÜMKİ,
Diyarbakir'de bazı kişiler Ergani madeninde çalışan işçiler arasına girerek, madende iş ve düzenin aksaması onların köylerine varıp gelirken bazı güçlükler çıkarıp onların cezalanmalarına neden oldukları, yetkililere böyle bozguncuları neden işlerine karıştırmamaları, işçilerin de bunlara kanmamaları, takdirde cezalanacakları bildirilmektedir. Zi-l-hicce sene 1155 (Ocak 1743
Belge: BOA – Cevdet Dahiliye, no 16193)

Keban ve Ergani Madenleri Bölgesi Ahalisine Verilen Serbestlik(1) Fermânı

Kime:Diyar-ı Bekir (Diyarbakır) Valisi'ne,
Keban ve Ergani madenleri bölgesi ahalisine **SERBESTİYET** verildiği, bundan sonra buraya gelen ve buradan geçen devlet büyüklerinin bu madenler ahalisinden zere kadar, para, yiyecek, yem, konaklama gibi birşey isteyip onlara baskı yapıp incitmemeleri, Ferman'a uymayanlar azarlanıp cezalanacakları bildirilmektedir. (Belge:BOA – Cevdet İktisat, no 476)

Ferman Hü Tuğra Abdülhamid Bin Ahmet Han El- Muzaffer Daime Ferman'ın Özeti

Kime: Ferman Diyar-ı Bekir (Diyarbakır) valisine yollandı.

Ergani ve Keban yöresi halkının incitilmemesi. (Belge:BOA – Cevdet İktisat No 476 (10)

Osmanlı döneminde Ergani'de başlıca bakır maden kaynakları başta Cinderesi olmak üzere Altındüzü ve Arpa meydanı mevkiyeriydi.1780 yılında üretilen bakır miktarı 6400 tondur. Ergani'de üretilen bakır Tokat,Samsun üzerinde İstanbul'da darphaneye gönderilirdi. Diyarbakır kalhanelerine seyrek olarak bakır madeni gitmesine izin verilirdi.Ergani'de bakır satışı yasaktı.Politika İstanbul ihtiyacına göre belirlenirdi.nakil hayvanları Çüngüş'ten sağlanırdı.1808 yılında Ergani'den bakır taşınmasında aksama olunca İstanbul'da çok şiddetli bir bakır ihtiyacı doğmuştur.Ergani'den bakır Kiğı'da topdökümü için de gönderilirdi (11).

Osmanlı zamanında bakırcılığa önem vermenin bir göstergesi olarak Ergani'de kalhane açılmış,Diyarbakır merkezde ise Fiskayada Sanayi mektebinde bakır ve demircilik eğitimi verilmiş,yıl sonu bu hususla ilgili sergiler açılmıştır (9).

Ergani'de inşasına lüzüm görülen kalhane 17 Eylül 1901- Mekteb-i sanayide bakır ve demircilik ürün sergisi

Bakırcılık Türkiye'nin birçok yöresinde rastlanan bir el sanatı olmakla beraber en fazla bilinenleri Diyarbakır, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'dır. Bakır madeninin yakınında olma ve el sanatları konusunda maharetli ustalara sahip olma bakımından Diyarbakır farklı bir yere sahiptir. Özellikle Akkoyunlulardan kalma şamdanlar, Artukoğullarından kalma nakış yazılarla bezenmiş siniler, sahanlar, kupa ve kadehler mineli bakırdan küçük vazolar, Osmanlıdan kalma ibrikler, taslar, güğümler, kandiller, cezveler en eski devirlerden kalma sanat eserleridir.

Ergani'den elde edilen bakır hem askeri hem de sosyal alanlarda kullanılmak üzere Diyarbakır'da bulunan kalhanelerde işlenmekteydi. Bu atölyelerde üretilen mutfak kapları Suriye ve Irak bölgelerindeki kentlerde satışa sunulmaktaydı. Özellikle bakır sinilerde Diyarbakır'ın kendine has bir tarz oluşturduğunu görmekteyiz.

Osmanlı imparatorluğu döneminde Doğu Anadolu bölgesinin en büyük atölyeleri Diyarbakır'da bulunmaktaydı. Hatta Diyarbakır bronz atölyelerinde dökülen toprak Mezopotamya'ya kadar gönderilmekteydi. (27)

Bronz

Bakırdan ve kalaydan yapılan bir alaşım olan bronz bakırdan daha katı ve daha kullanışlıdır, daha düşük ısıda erir ve bu yüzden işlenmesi daha kolaydır. Çayönü'nde bronz aletler M.Ö.4000 yılında ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da ortaya çıkmalarından tamı tamına 2000 yıl önce. (25) Anadolu'da Hititlerde ise M.Ö.3000'de bronz devreye giriyor (30) Yani Anadolu'da Çayönünden 1000 yıl sonra üretim başlıyor

Demir

Artuklular döneminde Diyarbakır Hani demir yatakları ile ünlüydü. (5)

Altın üretimi

Ergani'de önemli gümüş ve altın kaynakları da mevcuttu. 1742'de 915 ton gümüş üretimi vardı. 1739 yılında 1159.3 kg altın üretimi yapılmıştır. (11) 1831 yılında Osmanlı imparatorluğunda altın Diyarbakır paşalığındaki Ergani ve Guayban madenlerinden ve Trabzon yakınlarındaki Gümüşhaneden çıkarılırdı (12) Ergani'deki altın ve gümüş madeninin işletilmeye başlanması, ancak 17. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır (13)

Günümüzde altın

Maden Tetkik Arama (MTA) 10.Bölge Müdürü Ekrem Tosun, " Kulp'ta altın yatakları tespiti yapılmıştır. Bu madenlerin tam manası ile işletilmesi halinde bölgeye ciddi anlamda katkı sunacaktır" dedi.(14)

Diğer madenler:

19.yüzyılda maden durumu için Diyarbakır salnamelerine bakacağız.

Diyarbakır Salnameleri c.3 Ma'âdin

Ergani Madeni

Maden-i mezkûr Hicretin beş yüz on ikinci senesinde keşf olunarak kibrit-i nühâsdan ibaret olan cevheri yüzde yirmiden otuza kadar nühâs ve yüzde otuz mikdarı kükürt ve yüzde kırk mikdarı demirden mürekkebirdir.

Eğil Madeni

Ergani sancağı dahilinde ve Eğil nahiyesinde Pürçeman nam karyede bir kurşun madeni olup şu kurşunun beher kıyyesinde bir buğday kadar sîm-i halis olduğundan gümüş için imalinden istifade olunamaz. Fakat kurşun için imali faydalıdır.

Hazro Madeni

Diyarbakır'ın Silvan kazasında vaki Hendîf kayesi civarında kükürtlü bir demir madeni geçen sene keşf olunmuştur. Maden-i mezkûr zac yağı imali için kükürt madeni yerine isti'mâl olunur ve bir nevi kırmızı boya imaliyle cam ve bazı madeniyâtın tathîri için kullanılır. Bundan buraca istifade olunamayacağından imalinden sarf-ı nazar kılınmıştır.

Cas

Cas badana işinde kullanılır bir nevi beyaz topraktır. Yani alçıdır. Bu toprak Lice kazasında olup mütemadiyen Diyarbakır'e nakil olunmaktadır. Vilayetin sair mahallerinde dahi beyaz toprak var ise de badana işinde işbu cas gibi yararlı değildir.

Kireç

Kireç beyaz taşlar ateş kürelerinde yandırılarak husule getirilmektedir. Birçok köylerde bununla iştigâl olunur. Diyarbakır'ın demirci esnafı dahi demir kürelerinde kireç ihrâk eylemektedir ki Diyarbakır ebniyesinin taştan olmasına ve su yollarında isti'mâli zarurî bulunmasına mebnî hesabsız kireç sarfiyatı vardır.

Lice Memlehası

Mezkûr memleha Diyarbakır sancağı dahilinde kâin Lice kazasının kaymakam makarrı olan Lice kazasına iki ve Diyarbakır'e on sekiz saat mesafede Malik karyesinde ve sengistân bir mahaldedir. Beheri on iki zirâ'-ı a'sârî umkunda iki aded kuyu ve iki havuz ve altmış beş tâbe mevcuddur. Senevi doksan bin kıyye-i a'sârî tuz ihraç ve senesi içinde sarf olunur(15)

1937 yılındaki bir kitapta Lice ilçesinde bir tuzla bulunmaktadır denmektedir (16).

Seyahatnamelerde Ulu Cami Ve Mermer Kullanımı

Evliya Çelebi Seyahatnamesi

Câminin dış avlusu beyaz ham mermer ile döşenmiştir. Voyage de Constantinople a Bassora en 1781, Par le Tigre et l'Euphrate et Retour a Constantinople en 1782, Par le Desert et Alexandrie; Par l'academicien Setsini Traduit

de l'Italien adlı yayının içinde; *"Burada Türklerin birkaç tane camileri var. Özellikle Ulu Cami seyyahların dikkatini çekmektedir. Bu camide mermerden duvarların çevrelediği güzel bir avlu bulunmaktadır."*

Ulu cami'de tarihi mermerler

Niebuhr'dan ve Sestini'den yaklaşık olarak altmış yıl kadar sonra bölgeden ve yapıdan bu defa Horotia Soutghgate söz eder. Yazarın 1840 yılı baskılı Armenia, Kurdistan, Persia and Mesopotamia With an Introduction Upon the Condition of Mohammedanism and Christianity in Those Countries adlı kitabının 2. cildinde, "Mardin'den Diyarbekir'e Yolculuk" adlı bölüm içeriğinde, çok kısa bir şekilde de olsa Ulu Cami'den de söz edilir. Yazarın Ulu Cami hakkındaki . *Bu avlunun yüksek duvarları boyunca bir çok çeşit güzel **mermerden** yapılmış sütun sıraları var*

XIX. yüzyıl bitmeden bölgeye gelerek anılarını aktaran Lord M. P. Warkworth'un 1898 yılı baskılı Notes from a Diary in Asiatic Turkey adlı seyahatnamesinde, diğer seyahatnamelere göre çok daha detaylı olarak Ulu Cami'den söz edilir. *Solda cami var ve karşısında alçak basamaklar üzerinde üst yapılar mahvolan süslü sütunlardan bir çizgi var. Birbirlerine yüzü dönük olan diğer 2 tarafta, kemerlerin 2 sütunu tarafından delinen yüksek duvarlar, biri diğerinin üzerinde, **çeşitli renkteki mermer** ve porfirden ince kazıklar üzerine oturtulmuş.*

Arifi Paşa Seyahatnamesi'nde, Evliya Çelebiden sonra çok uzun bir süreç sonrasında ilk defa bir Müslüman yazarın Ulu Cami ile ilgili gözlemlerine tanıklıkmaktayız. Arifi Paşa'nın yolculuk günlüğü ve Diyarbakır yöneticilerinin isimleri dışında, yoğun bir şekilde kent ve kent çevresindeki yapılardan söz ettiğini gördüğümüz seyahatnamesinin "22 Perşembe" tarihli bölümünde "(...) Câmî-i Kebîr şârik vasatındadır.. Havlusunun Şark ve Garb cihetlerinde müzeyyen **mermer** ka'ide ve amûdlar üzerine birer kâide var imişse de bozulmuştur.

DIYARBAKIRDA
DOĞAL HAYAT
SU, İKLİM,
ENERJİ VE
MADEN

Diyarbakır İlinde Günümüzde Bilinen Maden Oluşumları

DİYARBAKIR İLİ MADEN ENVANTERİ		
İLÇESİ	MADEN ADI	POTANSİYELİ
ÇERMİK	BAKIR	1000 TON
	MERMER	3 MİLYON m3
	KAPLICA	20 LT/SN
ÇINAR	FOSFAT	20 MİLYON TON
ÇÜNGÜŞ	KROM	100 TON
	MERMER	3 MİLYON m3
DİCLE	KURŞUN-ÇİNKO	43 BİN TON
	BARİT	3 BİN TON
ERGANİ	KROM	140 BİN TON
	KİREÇTAŞI	470 MİLYON TON
	KİL	60 BİN TON
HAZRO	MERMER	3 MİLYON m3
	KÖMÜR	2 MİLYON TON
HANİ	MERMER	3 MİLYON m3
LİCE	TUĞLA-KİREMİT	3 MİLYON TON
	MERMER	3 MİLYON m3
KULP	DEMİR	260 BİN TON
	MERMER	3 MİLYON m3
SİLVAN	MERMER	3 MİLYON m3

TPAO, PERENCO ve ALAADDİN EAST Firmalarına ait Merkez, Dicle, Eğil, Hani ve Kocaköy İlçelerinde çok sayıda Petrol Kuyusu bulunmaktadır.

Diyarbakır Maden Zengini

Güneydoğu Anadolu Maden Tetkik Arama 10. Bölge Müdürlüğü tarafından maden ve enerji kaynaklarına yönelik yapılan araştırmada Diyarbakır'ın zengin yer altı kaynaklara

sahip olduğu tespit edildi. GAP kapsamında yeni yatırımcılara sunulması için Diyarbakır Valiliği tarafından hazırlanan maden envanterinde Diyarbakır merkez ve ilçelerde farklı madenlerden işlenmeyen milyonlarca ton yer altı kaynaklarının olduğu tespit edildi. 470 milyon ton ile Ergani ilçesinde kireç taşı potansiyelinin varlığı tahmin edilirken diğer madenlerin tahmini rezervi ise şöyle:

Diyarbakır'da 21 milyon metreküp mermer, bin ton bakır, 20 milyon ton fosfat, 141 bin ton krom, 43 bin ton kurşun çinko, 3 bin ton barit, 60 bin ton kil, 2 milyon ton kömür, 3 milyon ton tuğla kiremit ve 260 bin ton demir rezervi olduğu tespit ediliyor. Ayrıca TPAO, PERENCO ve Alaaddin Mıdle East firmalarına ait Merkez, Dicle, Eğil, Hani ve Kocaköy ilçelerinde çok sayıda petrol kuyuları bulunuyor.(18) .

MERMER

Mermer (-Ergani Salihli Mermer Oluşumu-)

Rezerv : 3.240.000 m3

Çermik-Petekkkaya Mermer Oluşumları

Hazro-Zogbirim Mermer Oluşumları

Hani-Koki Mermer Oluşumları (17)

Dünyada Diyarbakır Mermeri

Asya ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, Diyarbakır'dan yılda 50 milyon dolarlık blok mermer ihracatı gerçekleştiriliyor. 13.9 milyon tonla dünya mermer rezervinin yüzde 39'una sahip olan Türkiye'de, son yıllarda hızla artan doğal taş üretimi, Güneydoğu Anadolu'da büyük bir sanayi haline geldi. (31)

Diyarbakır Mermerciliği

2007 yılında Diyarbakır mermerciler derneği tarafından yapılan çalışmaya göre 34 firma,3500 çalışan,45 mermer ocağı,26 mermer işletme fabrikası vardır.900.000 ton blok mermer ve 4.500.000 metrekare işlenmiş mermer üretimi yapılmaktadır.Üretilen mermerler Çin,Japonya,Tayvan,Hindistan,ABD,Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine satılmaktadır.Diyarbakır ve Elazığ Türkiye mermer üretimin %15'ini sağlamakta ve üretilen mermerlerin %70'i ihrac edilmektedir(32).

Diyarbakır'da 4 mermer bölgesi vardır

- a. Hani-Dicle-Eğil
- b. Lice-Kulp-Silvan
- c. Ergani-Çermik-Çüngüş
- d. Hazro

a ve b grubunda blok verimi %20,c ve d grubunda %70'lerdedir

Mermer Desenleri

1. Hani-Dicle-Eğil-Kocaköy bölgesinde 27 mermer deseni
2. Lice-Kulp-Silvan bölgesinde 7 mermer deseni
3. Ergani-Çermik-Çüngüş bölgesinde 19 mermer deseni
4. Hazro bölgesinde 5 mermer deseni tespit edilmiştir (33)

Asya ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, Diyarbakır'dan yılda 50 milyon dolarlık blok mermer ihracatı gerçekleştiriliyor. 13.9 milyon tonla dünya mermer rezervinin yüzde 39'una sahip olan Türkiye'de, son yıllarda hızla artan doğal taş üretimi, Güneydoğu Anadolu'da büyük bir sanayi haline geldi.

Diyarbakır'da 1990'lı yıllarda başlayan mermercilik, 1995'e kadar şiddet olayları nedeniyle durdu. 1995'ten sonra da sancılı bir dönem geçiren sektör, 2000'li yıllarda şiddet olaylarının azalmasıyla büyük hamle yaptı. Asya, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, Amerika ve Kanada'ya yıllık 50 milyon dolarlık blok mermer ihracı gerçekleştiriliyor.

13.9 milyon tonla dünya mermer rezervinin yüzde 39'una sahip olan Türkiye'de, son yıllarda hızla artan doğal taş üretimi, Güneydoğu Anadolu'da büyük bir sanayi haline geldi.

Türkiye mermer rezervinin yüzde 20'sinin bulunduğu Diyarbakır'da, mevcut 43 mermer ocağında bin 650, 23 fabrikada bin 350 kişi istihdam edilirken küçük çapta 350 mermer atölyesinde ise yüzlerce kişi çalışıyor.

Zengin mermer yatakları

Diyarbakır Organize Sanayi İşadamları Derneği Başkanı Aziz Özkılıç, bölgenin çok zengin mermer yataklarına sahip olduğunu belirterek, "9 yıl önce sıfırdan başladığımız ihracat, 50 milyon dolara ulaştı. Hedefimiz dünyanın lokomotifidir" dedi.

Özkılıç şunları söyledi: "Bölgemizde başta Diyarbakır olmak üzere, çok yüksek mermer yatakları bulunuyor. Ancak ulaşım sorunları halen giderilmediği için yeterli miktarda üretim yapılmamaktadır. Kentimiz Türkiye'nin mermer üretiminin yüzde 20'sini karşılıyor. Üretim yüzde 43'ü blok olarak başta Uzakdoğu, Asya, Avrupa ve ABD gibi ülkelere gönderiliyor. Ancak savaş sonrası Irak'ın inşa edilme süresi devam ettiği için, Diyarbakır'da faaliyet gösteren 23 fabrikanın tamamı son dönemlerde artan talep üzerine Kuzey Irak'a ihracat yapıyor" dedi.

Bölgenin kurtuluşunu madenlere bağlayan ve mevcut üretim yapan işletmelere destek verilmesi gerektiğine dikkat çeken Özkılıç, maden ocaklarının bir çoğunun güvenlik gerekçesiyle kapalı olduğunu söyledi. Bölgeye yönelik büyük ölçekli yatırımların önündeki en büyük engelin çatışma ortamı olduğunu belirten Aziz Özkılıç, "1980 yılından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yapılan araştırmalar sonucu, zengin mermer yataklarının varlığı tespit edilmişti.

Yaşanan olaylar nedeniyle mermer üretimi gerçekleşmedi. Bölgede huzur ortamının sağlanmasıyla birlikte hızla mermer ocakları kurulmaya başlandı. Ancak yeterli değildir. Demokratik açılım bizlere huzur ve barış ortamının yanı sıra, köklü sosyal ve ekonomik gelişmelere olanaklı bir zemin oluşmasını sağlayacaktır. Büyük ölçekli yatırımlar sayesinde çıkarılan ama işlenmeyen mermerin işlenmesi istihdam yaratılması ve bölge ekonomisinin canlanması sağlanabilir" dedi.

DTSO başkanı Ensarioğlu, mermerciliğin kent ve bölge için önemli bir sanayi kaynağı olduğunu, 2009 yılında yaptıkları çalışmaya göre kentteki 522 sanayi kuruluşundan 27'sinin mermer ve mermer ürünleri üreten, işleyen fabrikalar olduğunu bildirdi.

İmalat sektöründeki toplam istidamın yüzde 30'unun mermerde olduğunu anlatan Ensarioğlu, "Türkiye'deki ihracatın binde birine bile ulaşamadık. İhracatımızın yüzde 55'ini mermer sektörü oluşturuyor. Diyarbakır ve Elazığ Türkiye'deki toplam mermer üretiminin yüzde 15'ini gerçekleştiriyor. Ve ürettiği bu mermerin neredeyse yüzde 60-70'ini ihraç ediyor. Bunu da mamul, yarı mamul ve ham madde olarak ihraç ediyor. Ama önemli olan bunu işleyip ihraç etmektir. Bunda da farklılık yaratmak lazım" dedi(19).

Diyarbakır'da Petrolün Tarihi

2. Abdülhamid'in petrol haritası

Güneydoğu'da petrol var mı, yok mu? Sultan II. Abdülhamid tarafından hazırlanan petrol haritasında bu soruya 100 yıl önce cevap verilmiş. İşte detaylar!...

Petrol Tespit Edilmiş Alanlara Örnekler

1. Diyarbakır
2. Bismil
3. Hazro Çayı
4. Sinan
5. Dicle (20)

Diyarbakırda petrol olduğu geçen asrın başında biliniyordu. 1904 yılında Hollandalılar Diyarbakır petrolünü işletmek istemiş,Sultan Abdülhamid'e başvurmuşlardır(21).

Yavuz Sultan Selim döneminde çıkarılan Diyarbekir vilayetine ait kanunnamelerde neft yükünden ne kadar bac alınacağı ve Osmanlı akçesinin değerinin ne olacağı çok açık biçimde verilmektedir; "katrandan ve ziftten her Amid batmanından bir karaca akçe bac alınur imiş ki, üç batman bir Osmanlı akçesi hesabıdır." Zift ve katranın yaklaşık 5 kilosundan bir karaca alınırken, neft yükünden 150 karaca alınması, neftin, zift ve katrana göre o dönemde daha değerli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kanuni dönemi kanunnamelerinde örneğin 1526 Musul kanunnamesinde neftten hiç bahsedilmemesi ilginçtir.

1893 yılında Hollanda vatandaşı MG.Boissevains Diyarbakır'da petrol gazını üretmek istedi.Bu noktada bir şirket kurdu.Bu şirketin Osmanlı bankası tarafından tasdik edilmesi için devlet hazinesine teminat olarak birkaç milyon kuruş teminat yatırılacağını bildirdi.

Günümüzde Diyarbakır'da Petrol

Türkiye'nin enerji tüketiminde petrolün payı yüzde 40. Bu ihtiyacın yüzde 90'ına yakın kısmı yurtdışından sağlanıyor. Petrol fiyatlarındaki artış enflasyon ve dış ödemeler dengesini doğrudan etkiliyor.Yılda 26,4 milyon ton ham petrol işleyen Türkiye, sınırları içerisinde 2,3 milyon ton civarında bir üretim gerçekleştiriyor. Petrolün variline gelen 1 dolarlık bir artış, Türkiye'nin yıllık ham petrol ithalatının maliyetinin 180 milyon dolar düzeyinde artırıyor. Petrol arama ve üretim sektöründe faaliyet gösteren Sayer Şirketler Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Ecvet Sayer, yüzde 20'sinin arandığını, yüzde 80'inin ise bilinmezlerle dolu olduğunu, aranmayan kısımda da mevcut bir potansiyel olduğuna inandığını söyledi.Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Arap plakasının devamı durumunda olduğuna işaret eden Sayer, bu bölgede çok önemli rezervlerin olduğunu düşündüğünü bildirdi. 26.03.2007 / aa

TPAO Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre,

Diyarbakır merkez ile ilçelerinde, TPAO'ya ait 13 petrol üretim sahası bulunuyor.

Buna karşın çok büyük bir bölümü uluslararası petrol şirketlerine ait olan 24 özel üretim sahası var. TPAO bu üretim sahalarındaki 33 kuyudan petrol çıkarırken, yabancı petrol şirketleri ise tam 146 kuyuda üretim yapıyor

Petrol Kenti Diyarbakır

- Ekim 1966 vali yaradanakul'un düzenlediği Karpuz festivalinde broşürlere Petrol şehri denmiştir. (29)
- Türkiye ve bölge petrol envanteri anılırken hep TPAO verileri konuşulmakta Adıyaman

ve Batman ön planda gözükmetedir. Ancak Yabancı şirketlere çıkartılan petrol gündeme geldiğinde istatistikler tamamen değişmektedir.

- Diyarbakır'da Fransız Perenco firması Kurkan (Ergani yolu üzeri), Şahaban (Ergani yolu üzeri), Beykan (Ergani yolu üzeri), Katin (Lice yolu üzeri) ve Kastel (eski Bismil yolu üzeri), Karaali (Silvan) ana petrol üretim istasyonlarıdır. Günlük 13.000 varil ham petrol üretimi yapılıyor **(Bu Türkiye'nin ham petrol tüketiminin %10'unu teşkil ediyor).**

Bölgemizde yabancı şirketlerin verdiği randımanla TPAO'nun randımanı arasında önemli farklılıklar vardır. Yabancı şirketler 1 kuyu için günlük 10 bin dolar ödemekte,işçi ücretleri arasında iki kesim arasında belli bir fark olmadığı halde yabancı şirketler 350 kişi ile günlük 14.000 varil çıkarırken TPAO 5 bin kişiyle 48.000 varil çıkarmaktadır

Türkiye'de Bulunan En Kaliteli Petrol

24 Nisan 2008

Diyarbakır'ın Doruk Köyü yakınlarında 'Arpatepe 1' kuyusunda Türkiye'nin en kaliteli petrolü bulundu.Diyarbakır'ın Bismil İlçesi Doruk Köyü yakınlarında İngiliz 'Aladdin Midle East' firmasının 4 ay önce açtığı 'Arpatepe 1' kuyusunda 34 gravite petrol bulundu. Günlük üretim kapasitenin araştırıldığı sahanın umut verdiği belirtilirken, TPAO Batman Bölge Müdürü Erdal Coşkun, bulunan petrolün Türkiye'nin en kalitelisi olduğunu belirtti.(MİLLİYET)

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) Türkiye'nin önemli bir petrol rezervini

Diyarbakır'da buldu. TPAO yaptığı sondaj çalışmalarında, 26 gravite kalitesinde 16 milyon varil rezerv sahasına Diyarbakır'da ulaştı. Diyarbakır'ın Taştan Köyü'nün 10 haneli Güzel mezarında 1800 metrede bulunan 26 gravitelik ve tahmini 16 milyon varil ham petrolün Türkiye'nin önemli rezervi olduğu belirlendi. Petrolün bulunduğu sahada incelemelerde bulunan TPAO Genel Müdürü Mehmet Uysal, Güney Kırtepe sahasında yaklaşık 16 milyon varillik rezerv bulduklarını ifade etti. Uysal, "Diyarbakır'da 16 milyon varil petrolün yarısı Perenco yarısı Türk Petrolleri'nin olacak. Türkiye'nin yıllık 200 milyon varil petrol tüketimini düşünürsek, 16 milyon varil rezerv az gelebilir ancak, bu rezervler Türkiye standartlarında çok önemlidir. TPAO olarak bu alanlarda elde ettiğimiz gelirlerle farklı alanlardaki yatırımlarımızı sürdüreceğiz." diye konuştu.

Diyarbakır'da sondaj çalışmalarında Türkiye'nin en önemli petrol kuyusunu keşfettiklerini ifade eden TPAO Genel Müdürü Mehmet Uysal, "Yaptığımız testlerde iyi sonuçlar aldık. Günlük 2 bin 500 varillik pompa az olduğu için daha büyük bir pompa yerleştirme gereği duyduk. Güney Kırtepe sahası son yıllarda Türkiye'de keşfedilen en önemli kuyusudur. Diyarbakır'daki sahalarda da benzer sonuçlar almamız, bizi son derece mutlu etti." biçiminde konuştu. Güney Kırtepe kuyusunda Perenco şirketi ile ortak arama - üretim faaliyeti sürdürdüklerini anlatan Uysal, şu ana kadar 3 kuyu açtıklarını, 4 ve 5'inci kuyuların hazırlığını tamamladıklarını kaydetti. Petrol sahasının giderek büyüyeceğini düşündüklerini anlatan Uysal, "Bu bölgede Türkiye'nin önemli yeni bir petrol üretim sahasından biri olacaktır." dedi (22).

Perenco Diyarbakır Petrol Bölgesi

Diyarbakır petrol bölgesi (23) Günlük net üretim

Diyarbakır'da Fransız Perenco firması Kurkan (Ergani yolu üzeri), Şahaban (Ergani yolu üzeri), Beykan (Ergani yolu üzeri), Katin (Lice yolu üzeri) ve Kastel (eski Bismil yolu üzeri), Karaali (Silvan) ana petrol üretim

istasyonlarıdır. Günlük 13.000 varil ham petrol üretimi yapılıyor. **(Bu Türkiye'nin ham petrol tüketiminin %10'unun teşkil ediyor)** Katin sahasının Barbeş lokasyonunda bir doğalgaz kuyusu var, 110 petrol kuyusunun pompa enerjisi bu gaz kuyusunun elektriğe dönmesi ile sağlanıyor. Perenco'da dalgıç pompalar kullanılır. TPAO'nun Yeniköy Saricek bölgesinde ham petrol üretim istasyonları var. TPAO'da eski tür atbaşı pompalar kullanılır.

Şahaban bölgesi

Kürkan bölgesi

Kocaköy-Katin rafinerisi

Diyarbakır'da Petrol Bulundu

23 Eylül 2010

2 bin 126 metreden alınan testlerin değerlendirilmesiyle çıkan petrolün 36 gravitede olduğu belirlendi.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) tarafından Diyarbakır'ın Ergani ilçesindeki Güney Sarık-2 sahasında açılan kuyudan 36 gravitede kaliteli petrol bulundu.

TPAO Batman Bölge Müdürlüğüne bağlı sondaj ekibinin Ergani ilçesi yakınlarındaki Güney Sarık-2 sahasında 2 ay önce açtığı kuyuda 700 metreden sonra petrol emarelerine rastlandı.

Petrol emarelerinin bulunması üzerine verilen talimatlar doğrultusunda kule ekibi sondaj çalışmalarını hızlandırdı. Sondaj çalışmalarında 2 bin 126 metreden alınan testlerin değerlendirilmesiyle çıkan petrolün 36 gravitede olduğu belirlendi.

Daha önce aynı bölgede Güney Sarık-1 kuyusunu açan TPAO'nun buradan sonuç alamamasından sonra Güney Sarık-2 kuyusunda yüksek graviteli petrol elde etmesi sevinçle karşılandı. Sondaj kulesinin sahadan ayrılmasından sonra üretim ekibinin sahayı devralarak üretime başlayacağı bildirildi.

TPAO yetkilileri, rezerv ve üretim konusunda bilgi vermenin henüz erken olduğunu belirterek, günlük üretim konusunda üretim ekibinin sonuç açıklayacağını söyledi. (AA)

Doğalgaz

Güneydoğu Anadolu'da Derin Barbeş, Çamurlu, G. Dinçer, G. Hazro, Katin başlıca üretim sahalarıdır. Katin sahasının Barbeş lokasyonunda bir doğalgaz kuyusu var, 110 petrol kuyusunun pompa enerjisi bu gaz kuyusunun elektriğe dönmesi ile sağlanıyor. Diyarbakırın Silvan İlçesi Özlüce Köyü'nde hem petrol hem doğalgaz bulundu. Özlüce köyünde yapılan sondaj çalışmaları sırasında bulunan ve doğalgaz işletilecek tesis olmadığı için yanan doğalgazın değerlendirilmesi için ise köylülerden talep geldi. Çevre köylüler, doğalgazın depolanıp köylerde bulunan okulların ısınma sistemlerinde kullanılmasını talep etti. Köylüleri ziyaret eden Silvan Kaymakamı Veysel Beyru, Doğalgazın boşuna yanmasını önleyerek, okullarımızın ısınma sistemiyle ilgili kullanılması için TPAO yetkilileriyle görüşüp gerekli çalışmalarımızı başlatacağız" dedi. (Tercüman.8.2.2008)

DIYARBAKIRDA
DOĞAL HAYAT
SU, İKLİM,
ENERJİ VE
MADEN

KAYNAKLAR

1. Üzülmaz: M.Çayönü'nden Ergani'ye Uzun Bir Yürüyüş.Ladin matb.İst.2005.s.38,39
2. Sever. E.Asur tarihi.Kaynak yay.3.Baskı.İst.2008.s.42
3. Yılmazçelik. İ.XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır.TTK.Ankara.1995.s.6
4. Keskinbora K Artuklularda Bilim ve sağlık..Artuklular.Mardin valiliği kültür yay.Editör.Dr.İbrahim Özcoşar..Mardin.2008.c..1/506
5. Kaya. L.Anadolu maden sanatı içinde Arukluların yeriArtuklular.Mardin valiliği kültür yay.Editör. Dr.İbrahim Özcoşar..Mardin.2008.c..2./121
6. Üzülmaz: M.Çayönü'nden Ergani'ye Uzun Bir Yürüyüş.Ladin matb.İst.2005.s.263,259
7. Korkusuz: Ş.Seyahatnamelerde Diyarbekir.Kent yay.İst.2003.s.62,98
8. Orak. Y Ergani Bkır işletmesi.D.Ü.Eğitim fak.Coğrafya Böl.Diyarbakır.1996.s.3,13
9. Ekici C.(ed).Uluslararası.Osmanlıdan Cumhuriyete Diyarbakır sempozyumu Osmanlı belgelerinde Diyarbakır..2006.Ankara s.29-30
- 10.www.karacaahmet.com/
- 11.Tızlak F..Osmanlı döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik.(1775-1850)TTK.yay.Ank.1997.s.21,131,127,129,161,162,163,167,169
- 12.Ellswort de Kay. J1831-1832 Türkiyesinden Görünümler.ODTÜ yay.2010.s.153
- 13.Acun F16. Yüzyılda Diyarbakır Şehrindeki Ekonomik Faaliyetler 1.Bütün Yönleriyle Diyarbakır sempozyumu.27-28 Ekim 2000.Ankara.s.201
- 14.Diyarbakır söz gazetesi.07.12.2007
- 15.Tellioğlu ö(ed):Diyarbakır salnameleri.Diyarbakır Büyükşehir Belediye yay. cilt:4/.İstanbul.Acar matb.1999
- 16.Eti. U.Diyarbakır.Diyarbakır matb.1937.s.49
- 17.www.mta.gov.tr/v1.0/bolgeler/diyarbakir/index.php?id=dbi_maden_envanteri_maden&m=4
- 18.www.diyarinsesi.org.6-10-2008
- 19.www.diyarinsesi.org
- 20.Söylemez H - h.soylemez@aksiyon.com.tr - Sayı: 622 - 06.11.2006
- 21.Terzi A.Abdülhamid'in petrol mirası.Timaş yay.İst.2009.s.224.
- 22.CİHAN- 27 Şubat 2009,
- 23.Perenco şirketihttp://www.perenco.com/operations/mediterranean-north-africa/turkey.html ve
- 24.Üzülmaz. M. Makam Çiçeği ve Bülbül.İst.2010s.62
- 25.Izady MR.Kürtler.Doç yay.s.392,62
- 26.Özdoğan, M.-Özdoğan, A Archaeological Evidence on the Early Metallurgy at Çayönü Tepesi 1999. der Anschnitt 9, s.13-22
- 27.Bağlı M. (ed) bakırcılıkDiyarbakır el sanatları.Diyarbakır.2007.s.62,66
- 28.Ediger VŞ.Osmanlı'da petrol ve petrol .ODTU yay.Ank.2007.s.27,28,143,144
- 29.Kara-Amid dergisi.Haziran.1979.s.28

- 30.Koç İ(ed).Hititler.ODTÜ yay.2003.s.64
- 31.Güneydoğu Ekspres gazetesi 26 Eylül 2009
- 32.Tutal Z:Diyarbakır'da mermercilik ve tarihçesi.UDUSİS-Diyarbakır-2010.s.155
- 33.Erkanol D,Akalın N,Aydındağ A,Ertuğrul SiBakır MF.Diyarbakır ili mermer potansiyeli.UDUSİS-Diyarbakır-2010.s.93-94

DIYARBAKIRDA
DOĞAL HAYAT
SU, İKLİM,
ENERJİ VE
MADEN